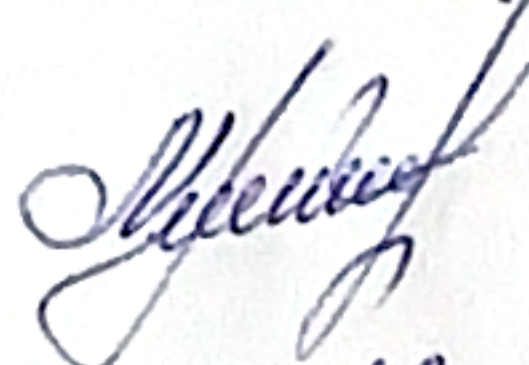

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Кафедра біології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант освітньої програми

 Маргарита ПАРУБОК

«29» серпня 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«АНАТОМІЯ ЛЮДИНИ»

Освітній рівень: перший (бакалаврський)

Галузь знань: Е Природничі науки, математика та статистика

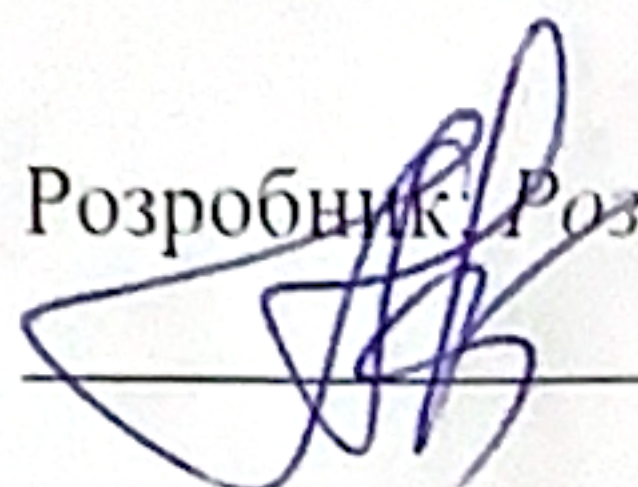
Спеціальність: ЕІ Біологія та біохімія

Освітня програма: Біологія

Факультет: плодоовочівництва, екології та захисту рослин

Умань – 2025 рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Анатомія людини» для здобувачів першого рівня вищої освіти спеціальності *E1 Біологія та біохімія* освітньої програми *Біологія* – Умань: Уманський НУ, 2025. 22 с.

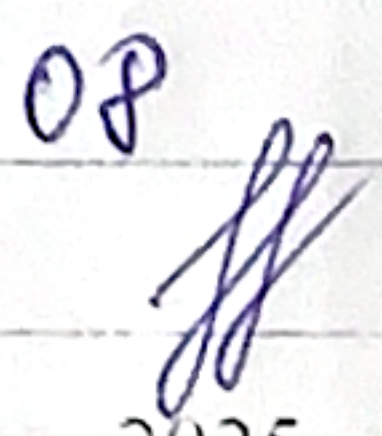
Розробник: Розборська Л.В., кандидат с.-г. наук, доцент
Лариса РОЗБОРСЬКА

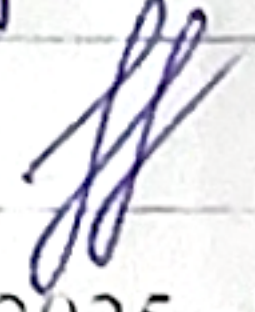
Робоча програма затверджена на засіданні кафедри біології
Протокол від «26» серпня 2025 року № 1.

Завідувач кафедри Лариса РОЗБОРСЬКА
«26» серпня 2025 рік

Схвалено науково-методичною комісією факультету плодоовочівництва,
екології та захисту рослин

Протокол від «29» серпня 2025 року № 1.

« 29 » 2025 року

Голова Андрій ТЕРНАВСЬКИЙ

«29» серпня 2025 рік

©Уманський НУ, 2025 рік

© Розборська Л.В., 2025 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній рівень, назва освітньої програми	Характеристика навчальної дисципліни
		Денна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань: Е Природничі науки, математика та статистика	Обов’язкова
Модулів – 4 Змістовних модулів – 10 Загальна кількість годин – 150	Спеціальність: Е1 Біологія та біохімія	Рік підготовки
		1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3,5 самостійної роботи студента –5	Освітній рівень: Бакалавр Освітня програма: Біологія	Семестр
		1-й
		Лекцій
		26 год
		Практичні, семінарські
		-
		Лабораторні
		34 год
		Самостійна робота
		90 год
		Індивідуальні заняття
		-
		Вид контролю – екзамен

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Робоча програма навчальної дисципліни «Анатомія людини» розроблена відповідно до «Положення про методичне забезпечення освітнього процесу в Уманському національному університеті садівництва», схваленого Вченою радою університету та затвердженого ректором від 11.07.2024 р.

Навчальна дисципліна «Анатомія людини» належить до обов'язкових дисциплін, вивчення яких передбачено освітньо-професійною програмою «Біологія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю Е1 Біологія та біохімія галузі знань Е Природничі науки, математика та статистика.

«Анатомія людини» є однією з фундаментальних дисциплін, яка розкриває перед студентами найважливіші закономірності будови тіла людини, розвиває біологічний світогляд, бачення еволюційного розвитку органічного світу.

Вивчення анатомії людини спрямоване на підвищення рівня грамотності студентів, удосконалення їхніх знань в цілому. Вчення закладає основи здорового способу життя та профілактики порушень функцій в процесі життєдіяльності, розвиток пізнавальних і адаптаційних здібностей студентів, закладення кращих людських якостей, стимулювання ініціативності, здатності аналізувати свої дії, приймати самостійні рішення та вміння адаптуватися в різних критичних життєвих ситуаціях.

Метою викладання навчальної дисципліни «Анатомія людини» є формування у студентів сучасних наукових знань про макро- та мікроструктурний рівень будови організму людини, оволодіння основними термінами та поняттями анатомії людини, методами анатомічного дослідження, вивчення будови органів і систем тіла людини. Розглянути організм, як єдине ціле, нерозривно пов'язане із зовнішнім середовищем, вивчити взаємодії форми і функції у філогенетичному та онтогенетичному аспектах.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Анатомія людини» є з'ясування студентами анатомічної будови різних систем організму людини та застосування набутих знань у майбутній діяльності біолога.

А саме :

- виховання у студентів наукового світогляду, що значною мірою сприяє підвищенню мотивації вивчення анатомії людини;
- володіння морально-етичними принципами ставлення до живої людини та її тіла як об'єкту анатомічного та клінічного дослідження;
- формування адаптаційної, анатомічної, комунікативної, мовної, міжпредметної компетентностей студентів на основі свідомого опанування анатомічної теорії;
- корекція ситуаційних завдань що мають анатомічне обґрунтування;
 - формування готовності студентів до адаптації в різних ситуаціях на всіх відповідних структурних рівнях фахової діяльності;
 - розвиток логічного, критичного та клінічного мислення;
 - формування знань вікових особливостей організму;
 - вивчення впливу факторів довкілля на діяльність органів і систем;
 - ознайомлення з діяльністю органів і систем;
 - становлення людини в умовах впливу зовнішнього середовища і людства в цілому.
 - вивчення будови тіла людини, його складових – систем, органів та тканин, на основі сучасних досягнень макро- та мікроанатомії, фізіології, біології;
 - в процесі вивчення анатомії людини розглянути індивідуальні, статеві та вікові особливості організму, включаючи пренатальний розвиток органів (органогенез); анатомо-топографічні взаємовідносини органів, їх рентгенанатомію, показати варіанти мінливості органів, вади розвитку;

– під час вивчення анатомії органів, систем органів та апаратів прищепити студентам системний підхід до розуміння будови організму в цілому, всебічно розкрити взаємозв'язок та взаємозалежність окремих частин організму;

– виробити у студентів наукове уявлення про взаємозалежність та єдність структури і функції органів людини, їх мінливості в процесі філогенезу та онтогенезу;

– показати взаємозв'язок організму в цілому з мінливими умовами середовища, вплив праці та соціальних умов на розвиток і будову організму, значення праці як одного з вирішальних факторів антропогенезу.

Практичні завдання:

- сприяти організації самостійної роботи;
- розвинути уміння студентів працювати на лабораторних заняттях;
- вміння аналізувати інформацію про будову тіла людини, системи, що його складають, органи і тканини;
- демонструвати володіння морально етичними принципами ставлення до живої людини та її тіла як об'єкту анатомічного дослідження;
- трактувати закономірності розвитку органів людини, варіанти їх мінливості, вади розвитку;
- інтерпретувати статеві, вікові та індивідуальні особливості будови організму людини;
- пояснювати закономірності розвитку та особливості будови органів та систем людини на макро- і мікроскопічному рівнях;
- передбачити взаємозалежність і єдність структур і функцій органів людини їх мінливість під впливом екологічних факторів;
- визначити топографо-анатомічні взаємовідносини органів і систем людини;
- визначити вплив соціальних умов та праці на розвиток і будову організму людини;
- знати основи латинської мови та медичної термінології, інформатики, анатомії людини, фізіології, біології, мікробіології, хімії, основ біологічної фізики, основ психології, безпеки життєдіяльності, росту і розвитку людини.

Місце дисципліни в структурно-логічній схемі підготовки здобувачів вищої освіти.

Нормативна навчальна дисципліна «Анатомія людини» є обов'язковою складовою циклу професійної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», є базовою для вивчення таких спеціальних дисциплін як біологія клітини, біологія індивідуального розвитку, фізіологія людини і тварин, основи медицини і гігієни харчування. У цій дисципліні організм людини вивчається на клітинному, тканинному та органному рівнях. Методи та прийоми анатомічних досліджень можуть застосовуватись як у дослідженнях суміжних наук, так і в міждисциплінарних.

Вивчення навчальної дисципліни «Анатомія людини» передбачає формування та розвиток у здобувачів компетентностей і програмних результатів навчання відповідно до освітньо-професійної програми «Біологія» спеціальності Е1 Біологія та біохімія галузі знань Е Природничі науки, математика та статистика (табл. 1).

**Матриця компетентностей і програмних результатів навчання, що формуються
під час вивчення навчальної дисципліни «Анатомія людини»**

Шифр компетентності	Компетентності	Шифр програмних результатів навчання	Програмні результати навчання
Загальні компетентності (ЗК)			
ЗК 03	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.	ПРН 08	Знати та розуміти основні терміни, концепції, теорії і закони в галузі біологічних наук і на межі предметних галузей.
ЗК 07	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.	ПРН 08	Знати та розуміти основні терміни, концепції, теорії і закони в галузі біологічних наук і на межі предметних галузей.
		ПРН 12	Демонструвати знання будови, процесів життєдіяльності та функцій живих організмів, розуміти механізми регуляції фізіологічних функцій для підтримання гомеостазу біологічних систем.
Спеціальні (фахові) компетентності (СК)			
СК 02	Здатність демонструвати базові теоретичні знання в галузі біологічних наук та на межі предметних галузей	ПРН 08	Знати та розуміти основні терміни, концепції, теорії і закони в галузі біологічних наук і на межі предметних галузей.
		ПРН 12	Демонструвати знання будови, процесів життєдіяльності та функцій живих організмів, розуміти механізми регуляції фізіологічних функцій для підтримання гомеостазу біологічних систем.
СК 07	Здатність до аналізу будови, функцій, процесів життєдіяльності, онто- та філогенезу живих організмів	ПРН 08	Знати та розуміти основні терміни, концепції, теорії і закони в галузі біологічних наук і на межі предметних галузей.
		ПРН 12	Демонструвати знання будови, процесів життєдіяльності та функцій живих організмів, розуміти механізми регуляції фізіологічних функцій для підтримання гомеостазу біологічних систем.

Методи навчання та засоби діагностики, що відповідають визначеним результатам навчання за навчальною дисципліною «Анатомія людини», наведено в табл. 2, 3.

**Результати, методи навчання та методи контролю за навчальною дисципліною
«Анатомія людини»**

Результати навчання за навчальною дисципліною		Методи навчання	Методи контролю
1	Знання:		
1.1	спеціалізовані концептуальні знання, що включають сучасні наукові здобутки у сфері професійної діяльності в біології;	лекція, лабораторне заняття, вирішення конкретних задач, ситуацій, кейс-метод, самонавчання через Moodle	усне опитування, експрес-контроль, тестування, виконання індивідуальних завдань, підготовка та представлення презентацій, контрольна (модульна) робота підсумковий контроль
1.2	сутності параметрів і факторів впливу на розвиток та функціональний стан органів та систем організму людини з метою формування правильного розуміння його функціональності;		
1.3	закономірностей розвитку та особливості будови органів та систем людини на макро- і мікроскопічному рівнях, варіанти їх мінливості, вади розвитку в інтерпретуванні індивідуальних особливостей організму.		
2	Уміння/навички:		
2.1	інтерпретувати взаємозалежність і єдність структур і функцій органів і систем людини їх мінливість під впливом екологічних факторів;	лекція, лабораторне заняття, дискусія, аналітична робота, вирішення конкретних задач і ситуацій, самонавчання через Moodle	усне опитування, тестування, участь у дискусії, виконання індивідуальних і командних завдань, виконання лабораторних дослідів, підготовка та представлення презентацій, контрольна (модульна) робота підсумковий контроль
2.2	впроваджувати теоретичні знання і сучасні методи анатомічних досліджень в навчальний та науковий процес;		
2.3	аналізувати топографо-анатомічні взаємовідносини органів і систем людини та прогнозувати зміни, що можуть вплинути на мінливість в анатомічній будові всіх органів і систем людини із станом соціальних умов та навколишнього середовища.		
3	Комунікація:		
3.1	переконливе донесення до фахівців і нефахівців знань з анатомії людини і сучасних методів анатомічних досліджень.	лабораторне заняття, дискусія, аналітична робота, вирішення конкретних задач і ситуацій	представлення презентацій, виконання лабораторних дослідів, виконання вирішених конкретних задач і ситуацій, підсумковий контроль
4	Відповідальність і автономія		

4.1	розуміння особистої відповідальності за анатомічні методи досліджень та рекомендації у сфері біології та за визначення впливу соціальних умов та праці на розвиток і будову організму людини;	лабораторні заняття, дискусія, аналітична робота, вирішення конкретних задач і ситуацій	представлення презентацій, виконання лабораторних дослідів, виконання вирішених конкретних задач і ситуацій, підсумковий контроль
4.2	демонструвати володіння морально етичними принципами ставлення до живої людини та її тіла як об'єкту анатомічного дослідження;		
4.3	застосовування одержаних знань для визначення анатомічних змін в будові органів і систем людини під дією ендогенних і екзогенних факторів;		
4.4	здатність автономно аналізувати інформацію про будову тіла людини, системи, що його складають, органи і тканини.		

Таблиця 3

Методи навчання та методи контролю програмних результатів навчання з навчальної дисципліни «Анатомія людини»

Програмний результат навчання		Метод навчання	Методи контролю
ПРН 08	Знати та розуміти основні терміни, концепції, теорії і закони в галузі біологічних наук і на межі предметних галузей.	Лекція, лабораторне заняття, індивідуальні консультації, самонавчання через Moodle	усне опитування, експрес-контроль, тестування, виконання індивідуальних і командних завдань, контрольна (модульна) робота, підсумковий контроль.
ПРН 12	Демонструвати знання будови, процесів життєдіяльності та функцій живих організмів, розуміти механізми регуляції фізіологічних функцій для підтримання гомеостазу біологічних систем.	Лекція, лабораторне заняття з вирішення професійно-орієнтованих завдань, мозковий штурм, самонавчання через Moodle, через конспекти та посібники, самостійна робота з підготовкою рефератів і презентацій	усне опитування, експрес-контроль, тестування, участь у дискусії, виконання індивідуальних і командних завдань, виконання лабораторних дослідів, підготовка та представлення презентацій, контрольна (модульна) робота, підсумковий контроль.

3. Програма навчальної дисципліни

МОДУЛЬ І. АНАТОМІЯ СКЕЛЕТУ І М'ЯЗОВОЇ СИСТЕМИ

ЗМ 1. *Анатомія як наука*

Тема 1. *Вступ. Етапи становлення. Тканини. Органи. Системи органів.*

Предмет і завдання анатомії. Методи дослідження в анатомії. Основні сучасні напрями розвитку анатомії. Розвиток українських анатомічних шкіл. Тканина – визначення, класифікація. Епітеліальна тканина – розміщення в організмі, будова, функції, класифікація. Сполучна тканина: розташування, будова, функції, класифікація. М'язова тканина: розташування в організмі, будова, функції, класифікація. Нервова тканина: розташування, будова (нейрони, види нейронів). Нервове волокно: визначення, види, будова, закінчення нервових волокон(рецептори, ефектори, синапси). Орган: визначення, принципи будови. Система органів: визначення, системи органів в організмі людини. Зв'язок організму з довкіллям.

ЗМ 2. *Остеологія та артрологія*

Тема 2. *Анатомія опорно-рухового апарату*

Поняття про Міжнародну анатомічну номенклатуру, її значення для вивчення анатомії. Основні анатомічні терміни. Анатомічні площини (сагітальна, фронтальна, горизонтальна) та вії, їх характеристика, напрям рухів у суглобах. Загальні відомості про скелет та його функції. Класифікація кісток. Кістка як орган, її хімічний склад. Окістя. Типи з'єднань кісток, їхня характеристика, приклади з'єднань. Будова суглоба. Допоміжний апарат суглобів. Класифікація суглобів за кількістю суглобових поверхонь, формою, функцією. Види рухів у суглобах.

Кістки тулуба. Скелет: площини, осі та всі можливі рухи навколо них. Частини тіла людини та кістки, що їх утворюють. Частини кістки, форми кісток, окістя. Будова типових хребців. Відділи хребтового стовпа. З'єднання кісток хребта. Шийні хребці: особливості їх будови. Грудні хребці: особливості їх будови. Поперекові хребці: особливості їх будови. Крижова і куприкова кістки: особливості їх будови. Будова ребра. Будова грудної кістки. З'єднання кісток грудної клітки.

Кістки верхніх кінцівок. Скелет верхньої кінцівки: кістки плечового пояса і вільної верхньої кінцівки. Будова лопатки: краї, кути, відросток, ямки, впадина. Будова ключиці: кінці, поверхні, анатомічні утвори на нижній поверхні. Плечова кістка: анатомічні утвори на проксимальному, дистальному епіфізах і тілі. Утвори на проксимальному кінці ліктьової і променевої кісток. Утвори на дистальному кінці променевої та ліктьової кісток. Відділи кісток кисті. Ряди кісток зап'ястка.

Кістки нижніх кінцівок. Тазова кістка: особливості будови. Будова стегнової кістки. Наколінок. Особливості будови великогомілкової кістки. Будова малогомілкової кістки. Скелет ступні: відділи, кістки, що до них належать. З'єднання кісток нижньої кінцівки. Основні та допоміжні компоненти суглоба.

Кістки черепа. Мозковий череп. Загальна характеристика черепа. Будова потиличної кістки, топографія і значення яремного отвору. Будова основної кістки, її зв'язок з носовою порожниною і орбітальною ямкою. Будова скроневої кістки, як вмістилища органу слуху. Будова лобової і тім'яної кісток. Будова решітчастої кістки, її зв'язок з носовою порожниною і орбітальною ямкою. Лицевий череп. Будова верхньої та нижньої щелепи. Топографія виличної, носової, слізної кісток та нижньої носової раковини. Будова піднебінної кістки. Сполучення між кістками черепа. Вікові і статеві особливості черепа.

ЗМ 3. *Міологія*

Тема 3. *Анатомія м'язової системи*

Загальна характеристика м'язової системи людини. Будова скелетного м'яза як органа. Сухожилки, апоневрози. Класифікація м'язів. М'язи-синергісти, м'язи-антагоністи. Допоміжні апарати м'язів. Початок і прикріплення м'язів: їх функціональна

характеристика. Загальні поняття про біомеханіку м'язів.

М'язи шиї та голови. М'язи грудей та їх функції. М'язи живота та їх функції. Поняття про пахвинний канал і черевний прес. Топографія м'язів спини. Поверхневі м'язи спини. Глибокі м'язи спини. Топографія м'язів спини. Групи м'язів, що обумовлюють рухи в груднино-ключичному суглобі.

М'язи тулуба. Жувальні м'язи. Особливості топографії мимічних м'язів та їх класифікація. М'язи склепіння черепа. М'язи вушної раковини. М'язи, що оточують щілину повік. М'язи, що оточують ніздрі. М'язи, що оточують ротову щілину. Поверхневі м'язи шиї. Передні м'язи шиї. Бічні м'язи шиї. Глибокі м'язи шиї.

М'язи верхніх кінцівок. Топографія і функції м'язів плечового пояса. Топографія і функції м'язів плеча (передніх і задніх). Функціональні групи м'язів плечового суглоба. Класифікація м'язів передпліччя. Поверхневі м'язи передньої та задньої груп м'язів передпліччя: початок, прикріплення, функція. Глибокі м'язи передньої та задньої груп м'язів передпліччя: початок, прикріплення, функція. Класифікація м'язів кисті і роль праці в їх спеціалізації та диференціації.

М'язи нижніх кінцівок. М'язи таза. М'язи стегна (передні, задні і медіальні). Задні м'язи гомілки, їх топографія і функції. Латеральна група м'язів гомілки. М'язи стопи. Функціональні групи м'язів кульшового, колінного та таранно-гомількового суглобів.

МОДУЛЬ II. СПЛАНХНОЛОГІЯ

ЗМ 4. Органи травлення

Тема 4. Анатомія травної системи

Загальна анатомія травної системи. Класифікація внутрішніх органів. Загальний план будови трубчастих органів: слизова, м'язова, зовнішня. Порожнина очеревини: зв'язки, сальники, брижі. Анатомія ротової порожнини та органів травного каналу. Органи ротової порожнини. Зуби: будова, види. Язик: будова, частини. Малі та великі слинні залози. Глотка: топографія, лімфоїдне тільце. Стравохід: топографія, будова стінки.

Шлунок, його будова і топографія, мікроскопічна будова його стінки. Тонка кишка, її відділи. Будова, топографія, відношення до очеревини. Особливості будови слизової та м'язової оболонок. Товста кишка, її відділи. Будова, топографія, відношення до очеревини. Особливості будови слизової та м'язової оболонок. Анатомія великих залоз травної системи. Топографія та мікроскопічна будова печінки. Особливості кровообігу печінки. Функція печінки. Положення щодо очеревини. Жовчний міхур: топографія, частини, будова стінки. Шляхи виділення жовчі. Топографія та мікроскопічна будова підшлункової залози. Особливості гістологічної структури підшлункової залози у зв'язку із подвійною функцією. Підшлункові острівці.

ЗМ5. Органи дихання

Тема 5. Анатомія дихальної системи

Анатомія органів дихальної системи. Особливості будови повітроносних шляхів. Будова носової порожнини, поділ її на нюхову і дихальну частини, значення при диханні. Гортань, як орган голосоутворення. Будова гортані, її хрящі, суглоби, зв'язки, м'язи. Будова трахеї і бронхів. Бронхіальне дерево. Макро- та мікроскопічна будова легень. Особливості кровообігу в легенях у зв'язку із їх функцією. Середостіння. Плевра, плевральна порожнина.

ЗМ 6. Сечовидільні і статеві органи

Тема 6. Анатомія сечової і статевих систем

Анатомія органів сечової системи. Органи сечовиділення та їх значення. Загальна характеристика сечової системи. Структура сечової системи у зв'язку з функціональним призначенням.

Зовнішня будова, топографія, фіксуючий апарат нирки. Внутрішня макро- і мікроскопічна будова нирок. Особливості кровопостачання нирок. Внутрішня будова нирки.

Нефрон - структурно-функціональна одиниця нирки. Кровоносна система нирки, положення щодо очеревини.

Сечові шляхи. Сечоводи, сечовий міхур, їх будова та значення, положення щодо очеревини.

. Сечівник (чоловічий, жіночий) – будова, відділи, топографія, статеві відмінності.

Анатомія органів чоловічої та жіночої статевих систем. Будова і значення внутрішніх чоловічих статевих органів. Яєчко. Придаток яєчка. Сім'явиносна протока. Сім'яний канатик. Сім'яний міхурець. Сім'явипорскувальна протока. Передміхурова залоза. Цибулинно-сечівникові залози. Зовнішні чоловічі статеві органи (статевий член, калитка).

Будова і значення внутрішніх жіночих статевих органів. Внутрішні жіночі статеві органи. Яєчник. Маткові труби. Матка, піхва. Дівоча перетинка. Зовнішні жіночі статеві органи: лобкове підвищення, великі і малі соромітні губи, присінок піхви, присінкові залози, клітор. Промежина.

ЗМ 7. Органи внутрішньої секреції

Тема 7. Анатомія ендокринної системи

Загальні принципи будови ендокринних органів, їх класифікація. Поняття про гормони, їхні властивості, типи впливу на організм. Особливості будови ендокринних залоз. Будова щитоподібної та прищитоподібної залоз. Будова та вікові особливості загруднинної залози. Гіпофіз: топографія, частки, гормони. Епіфіз: топографія, будова, функції. Топографія та функції параганглій. Будова надниркової залози. Будова статевих залоз і їх функція. Ендокринна функція підшлункової залози.

Topic 7. Anatomy of the endocrine system

General principles of the structure of endocrine organs, their classification. The concept of hormones, their properties, types of influence on the body. Features of the structure of endocrine glands. The structure of the thyroid and parathyroid glands. Structure and age-related features of the mammary gland. Pituitary gland: topography, lobes, hormones. Pineal gland: topography, structure, functions. Topography and functions of paraganglia. The structure of the adrenal gland. The structure of the gonads and their function. Endocrine function of the pancreas.

МОДУЛЬ III. СУДИННА СИСТЕМА

ЗМ 8. Серцево-судинна система

Тема 8. Анатомія серця та артеріальних судин

Загальна анатомія серцево-судинної системи. Значення судинної системи і її взаємовідношення з органами внутрішньої секреції. Загальна характеристика крові. Кровотворні органи і їх значення. Кола кровообігу. Будова стінок капілярів, артерій і вен. Загальні закономірності розташування судин. Серце – розміщення, зовнішня будова, анатомічна вісь, проекція меж серця на поверхню грудної клітки, камери і клапани серця. Порожнини і клапани серця. Будова стінок серця. Серцева сумка. Провідна система серця. Особливості серцевого м'яза. Іннервація і васкуляризація серця.

Загальна характеристика основних судин артеріальної системи людини. Аорта, її топографія і відділи. Основні галуження аорти. Гілки зовнішньої сонної артерії. Гілки внутрішньої сонної артерії, кровопостачання головного мозку. Підключична артерії та її кінцеві гілки. Артерії грудної клітки (пристінкові, внутрішні). Артерії черевної аорти. Гілки внутрішньої клубової артерії. Гілки зовнішньої клубової артерії. Артерії малого кола кровообігу. Вінцеве коло кровообігу. Артерії великого кола кровообігу. Аорта, її відділи. Гілки дуги аорти. Артерії верхніх кінцівок: пахвова, променева, ліктьова, артерії кисті. Черевна аорта та її гілки. Артерії нижніх кінцівок.

Тема 9. Анатомія венозних судин та лімфатичної системи

Загальна характеристика основних судин венозної системи людини. Судини верхньої порожнистої вени: плечоголова вена, яремні, підключична, непарна вена. Вени голови та шиї. Вени верхніх кінцівок. Вени грудної клітки. Система нижньої порожнистої вени. Вени

черевної порожнини. Вени порожнини таза. Вени нижніх кінцівок: поверхневі та глибокі. Вени великого кола кровообігу. Вени малого кола кровообігу.

Загальна характеристика лімфатичної системи. Лімфатичні судини та лімфатичні вузли ділянок тіла. Будова і значення лімфатичної системи. Як відбувається обмін речовин між кров'ю і тканинам? Механізм утворення лімфи, її склад. Будова лімфатичних капілярів і судин. Великі лімфатичні протоки, їх топографія і ділянки збирання лімфи. Макро- і мікроскопічна будова лімфатичних вузлів, їх топографія та значення. Макро- і мікроскопічна будова селезінки, її топографія та значення.

МОДУЛЬ IV. НЕВРОЛОГІЯ, АНАЛІЗАТОРИ

ЗМ 9. Нервова система

Тема 10. Анатомія нервової системи

Анатомія спинного та головного мозку. Периферійна нервова система. Провідна роль нервової системи в організмі: її значення для інтеграції органів, систем органів в єдиний цілий організм. Спинний мозок: топографія та будова. Сегменти та внутрішня будова. Біла та сіра речовина. Склад передніх, задніх і бічних канатиків. Оболонки спинного мозку, простори, спинномозкова рідина. Головний мозок. Відділи головного мозку: довгастий задній, проміжний, середній, кінцевий. Оболонки головного мозку. Шлуночки головного мозку. Поняття про провідні шляхи ЦНС. Спинномозкові нерви, їх загальна характеристика. Будова і класифікація нервів. Спинномозкові сплетіння, їх гілки. Ділянки іннервації. Черепні нерви, їх загальна характеристика. Спільні риси та відмінності будови черепних і спинномозкових нервів. Класифікація черепних нервів, топографія ядер, місця виходу з черепа, ділянки іннервації.

ЗМ 10. Органи чуття

Тема 11. Анатомія органів чуття. Шкіра

Анатомо-функціональна характеристика органів чуття. периферичні приймачі, провідники й кіркові центри аналізаторів. Будова зорового, слухового та присінкового аналізаторів. Очне яблуко. Оболонки очного яблука. Частини вуха: зовнішнє, середнє і внутрішнє. Слухова труба. Кістковий лабіринт. Орган нюху. Нюхова частина слизової оболонки носа. Провідний шлях. Загальний покрив. Шкіра. Залози шкіри: потові, сальні, молочні. Похідні шкіри: волосся, нігті. Місця підшкірного введення ліків.

Topic 11. Anatomy of sense organs. Skin

Anatomical and functional characteristics of sense organs. peripheral receivers, conductors and cortical centers of analyzers. The structure of visual, auditory and perceptual analyzers. Eyeball. Shells of the eyeball. Parts of the ear: external, middle and internal. Auditory tube. Bone labyrinth. The organ of smell. The olfactory part of the nasal mucosa. Conductive path. General cover. Skin. Skin glands: sweat, sebaceous, milk. Skin derivatives: hair, nails. Places of subcutaneous administration of drugs.

4. Орієнтовна структура навчальної дисципліни

Назва змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	У тому числі					усього	У тому числі				
л		п	лаб	Інд	с.р.	л		п	лаб	ін д	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль I. Анатомія скелету і м'язової системи												
ЗМ 1. Анатомія як наука												
Тема 1. Вступ. Етапи становлення. Тканини. Органи. Системи органів	11	2		4		7						
ЗМ 2. Остеологія та артрологія												
Тема 2. Анатомія опорно-рухового апарату	16	4		4		8						
ЗМ 3. Міологія												
Тема 3. Анатомія м'язової системи	16	4		4		8						
Разом по М I	43	10		12		23						
Модуль II. Спланхнологія												
ЗМ 4. Органи травлення												
Тема 4. Анатомія травної системи	14	4		4		8						
ЗМ 5. Органи дихання												
Тема 5. Анатомія дихальної системи	14	4		4		8						
ЗМ 6. Сечовидільні і статеві органи												
Тема 6. Анатомія сечової і статевої системи*	13	2		2		9						
ЗМ 7. Органи внутрішньої секреції												
Тема 7**. Анатомія ендокринної системи Topic 7. Anatomy of the endocrine system	12	2		2		8						
Разом по М II	53	8		12		33						
Модуль III. Судинна система												
ЗМ 8. Серцево-судинна система												
Тема 8. Анатомія серця та артеріальних судин	13	2		4		9						
Тема 9. Анатомія венозних судин та лімфатичної системи	13	2		4		9						
Разом по М III	26	4		8		18						
Модуль IV. Неврологія, аналізатори												
ЗМ 9. Нервова система												

Тема 10. <i>Анатомія нервової системи</i>	15	2		4		9						
ЗМ 10. Органи чуття												
Тема 11**. <i>Анатомія органів чуття. Шкіра</i> Topic 11. <i>Anatomy of sense organs. Skin</i>	13	2		4		7						
Разом по М IV	28	4		8		16						
Усього годин	150	26		40		90						

*залучений стейкхолдер для спільного проведення аудиторного заняття

**тема викладається англійською мовою

5. Теми лабораторних занять

з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
ЗМ 1. <i>Анатомія як наука</i>			
Тема 1. <i>Вступ. Етапи становлення. Тканини. Органи. Системи органів.</i>			
1	Правила роботи з мікроскопом. Учення про тканини. Класифікація тканин. Епітеліальна, сполучна, м'язова і нервова тканини.	4	
ЗМ 2. <i>Остеологія та артрологія</i>			
Тема 2. <i>Анатомія опорно-рухового апарату</i>			
2	Учення про кістки. Скелет тулуба. Скелет верхньої і нижньої кінцівок. Череп. Кістки черепа, їх з'єднання.	4	
ЗМ 3. <i>Міологія</i>			
Тема 3. <i>Анатомія м'язової системи</i>			
3	М'язи. М'язова система. М'язи голови, шиї, тулуба. М'язи верхньої і нижньої кінцівок.	4	
ЗМ 4. <i>Органи травлення</i>			
Тема 4. <i>Анатомія травної системи</i>			
4	Травна система. Анатомія ротової порожнини, глотки, стравоходу. Анатомія шлунка і кишківника. Анатомія великих травних залоз.	4	
ЗМ5. <i>Органи дихання</i>			
Тема 5. <i>Анатомія дихальної системи</i>			
5	Повітроносні шляхи. Анатомія легень.	4	
ЗМ 6. <i>Сечовидільні і статеві органи</i>			
Тема 6. <i>Анатомія сечової і статевої системи</i>			
6	Анатомія сечової і статевої системи	2	
ЗМ 7. <i>Органи внутрішньої секреції</i>			
Тема 7. <i>Анатомія ендокринної системи</i>			
7	Залози внутрішньої секреції. Endocrine glands.	2	
ЗМ 8. <i>Серцево-судинна система</i>			
Тема 8. <i>Анатомія серця та артеріальних судин</i>			
8	Анатомія серця. Анатомія артеріальної системи організму.	4	
Тема 9. <i>Анатомія венозних судин та лімфатичної системи</i>			
9	Анатомія венозної системи організму. Анатомія лімфатичної системи організму.	4	

ЗМ 9. Нервова система			
Тема 10. Анатомія нервової системи			
10	Анатомія спинного і головного мозку.	2	
11	Спинномозкові нерви. Черепні нерви. Автономна нервова система.	2	
ЗМ 10. Органи чуття			
Тема 11. Анатомія органів чуття. Шкіра			
12	Органи чуття. Шкіра. Нюхова і смакова сенсорні системи. Зорова сенсорна системи.	2	
13	Органи чуття. Слухова і вестибулярна сенсорні системи. Підсумки проведення лабораторних занять.	2	
Разом		40	

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
ЗМ 1. Анатомія як наука			
Тема 1. Вступ. Етапи становлення. Тканини. Органи. Системи органів.			
1.	Історичний нарис розвитку анатомії.	2	
2.	Конституція. Значення типів будови тіла в походженні захворювань.	2	
3.	Будова клітини. Хімічний склад. Обмін речовин. Типи поділу клітин.	3	
ЗМ 2. Osteologia та артрологія			
Тема 2. Анатомія опорно-рухового апарату			
4.	Хребтовий стовп у цілому. Види з'єднань хребтового стовпа.	2	
5.	Грудна клітка в цілому.	2	
6.	Череп в цілому. Вікові та статеві особливості черепа.	2	
7.	Таз в цілому. Вікові та статеві особливості таза.	2	
ЗМ 3. Міологія			
Тема 3. Анатомія м'язової системи			
8.	Скелетні м'язи, м'язові групи. Допоміжний апарат м'язів.	4	
9.	М'язи мімічні та жувальні. Діафрагма, функції. Біла лінія живота.	4	
ЗМ 4. Органи травлення			
Тема 4. Анатомія травної системи			
10.	Внутрішні органи і їх проекція на зовнішню поверхню тіла; зміщення внутрішніх органів під час рухів тіла людини.	3	
11.	Особливості будови порожнистих і паренхіматозних органів. Залози.	2	
12.	Морфофункціональні особливості органів травлення й дихання.	3	
ЗМ5. Органи дихання			
Тема 5. Анатомія дихальної системи			
13.	Анатомія органів дихальної системи проекція їх на скелет.	4	
14.	Вади розвитку органів травної та дихальної систем.	4	
ЗМ 6. Сечовидільні і статеві органи			
Тема 6. Анатомія сечової і статевої системи			
15.	Топографія і будова органів сечової системи.	3	

16.	Загальна анатомія жіночої статеві системи.	3	
17.	Загальна анатомія чоловічої статеві системи.	3	
ЗМ 7. Органи внутрішньої секреції Тема 7. Анатомія ендокринної системи			
18.	Ендокринологія. Історія становлення та значення для сучасної науки.	8	
ЗМ 8. Серцево-судинна система Тема 8. Анатомія серця та артеріальних судин Тема 9. Анатомія венозних судин та лімфатичної системи			
19.	Камери серця, клапани, їх будова; будова стінки серця та судин, міокард, провідна система серця.	4	
20.	Кола кровообігу; основні закономірності розміщення вен та артерій; місця вислуховування пульсації великих артерій і їх притискання при кровотечі.	5	
21.	Загальна анатомія органів імунної системи.	4	
22.	Будова лімфатичних капілярів, судин; лімфатичні протоки і ділянки забору лімфи; основні закономірності розміщення лімфатичних судин.	5	
ЗМ 9. Нервова система Тема 10. Анатомія нервової системи			
23.	Відділи головного мозку та їх структури; порожнини мозку; стовбур мозку. Вихід 12 пар черепних нервів з мозку та черепа	3	
26.	Продукція спинномозкової рідини та її циркуляція.	2	
27.	Спинномозкові нерви та зони їх іннервації; розташування та утворення спинномозкових сплетень.	2	
28.	Будов центральної та периферійної частин вегетативної нервової системи; іннервацію серця і органів черевної порожнини	2	
ЗМ 10. Органи чуття Тема 11. Анатомія органів чуття. Шкіра			
29.	Аналізатори і їх зв'язок з органами чуття; руховий і шкірний аналізатори.	3	
30.	Шляхи зорового, присінкового та слухового аналізаторів.	4	
Разом		90	

7. Методи навчання

В освітньому процесі використовуються наступні методи навчання: тематичні лекції; практичні заняття із вирішення професійно-орієнтованих задач; інтерактивні заняття; мозковий штурм, експрес контроль, індивідуальні заняття із підготовкою рефератів, презентацій; виконання практичних завдань, наведених в інструктивно-методичних матеріалах, консультації з викладачем; самонавчання на основі конспектів, посібників та іншої рекомендованої літератури, навчальних мультимедійних матеріалів, через модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище – Moodle (табл. 2).

Матеріали курсу «Анатомія людини» розміщені на платформі «MOODLE»
<https://moodle.udau.edu.ua/course/view.php?id=1240>

Дистанційне навчання в Уманському НУ здійснюється відповідно до положення «ПРО СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ НАВЧАННЯМ MOODLE УМАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

<https://www.udau.edu.ua/assets/files/legislation/polozhennya/2016/Polozhennya-pro-sistemu-upravlinnya-navchannyam-Moodle-Umanskogo-NUS.pdf>

В умовах дистанційної освіти проведення лекцій і практичних занять відбувається у форматі відеоконференцій. Для організації освітнього процесу використовуються такі технічні сервіси, як Zoom, Viber, Telegram, Moodle та електронна пошта.

8. Методи контролю

Для забезпечення оцінювання студентів проводиться поточний (модульний) контроль.

Модульний контроль передбачає перевірку стану засвоєння визначеної системи елементів знань і вмінь студентів з того чи іншого модулю.

При контролі систематичності та активності роботи на лабораторних заняттях оцінюванню в балах підлягають: рівень знань, необхідний для виконання лабораторних робіт, що передбачені завданнями для самостійного опрацювання; повнота, якість і вчасність їх виконання та результати захисту; рівень знань, продемонстрований у відповідях і виступах на лабораторних заняттях; вміння виготовляти і аналізувати постійні і тимчасові препарати, техніка виготовлення препаратів, вміння користуватись мікроскопом тощо.

При виконанні модульних (контрольних) завдань оцінюванню в балах підлягають теоретичні знання і практичні уміння, яких набули студенти після опанування певного модуля. Модульний контроль проводиться письмово у формі тестів.

Повторне виконання модульних контрольних робіт на вищу кількість балів дозволяється, як виняток, з поважних причин за погодженням викладача, який викладає дисципліну.

У разі невиконання певних завдань поточного контролю з об'єктивних причин, студенти мають право, з дозволу викладача, скласти їх до останнього семінарського заняття. Час і порядок складання визначає викладач. У разі, коли студент не з'явився на проведення модульної контрольної роботи без поважних причин, він отримує нуль балів. Перездача модульного контролю допускається у строки, які встановлюються викладачем.

Знання студента з певного модуля вважаються незадовільними, за умови коли сума балів його поточної успішності та за модульний контроль складають менше 61% від максимально можливої суми за цей модуль. У такому випадку можливе повторне перескладання модуля у терміни встановлені викладачем.

Рейтингова сума балів з навчальної дисципліни після складання модулів і підсумкового модульного контролю виставляється як сума набраних студентом балів протягом семестру та балів набраних студентом на підсумковому контролі. До підсумкового контролю допускаються студенти, які виконали всі модульні контролі, передбачені для даної навчальної дисципліни і за рейтинговим показником набрали не менш як 35 балів.

Підсумковий контроль забезпечує оцінку результатів навчання студентів на заключному етапі вивчення дисципліни і проводиться відповідно до навчального плану у вигляді екзамену в термін, встановлений графіком навчального процесу та в обсязі навчального матеріалу, визначеному даною робочою програмою навчальної дисципліни. Форма проведення контролю є комбінованою (передбачає усну відповідь на два теоретичних питання і письмово на один комплект тестових завдань). Зміст і структура контрольних завдань, екзаменаційних білетів і критерії оцінювання визначаються рішенням кафедри.

Якщо у підсумку студент отримав за рейтинговим показником оцінку «FX», то він допускається до повторного складання підсумкового контролю з дисципліни. Студент, допущений до повторного складання підсумкового контролю зобов'язаний у терміни, визначені деканатом, перездати невиконані (або виконані на низькому рівні) завдання

поточно-модульного контролю, виконати модульні контролі і скласти підсумковий контроль. Рейтинговий показник студента з навчальної дисципліни при цьому визначається за результатами повторного складання підсумкового контролю і не впливає на загальний рейтинг студента.

9. Розподіл балів, які отримують студенти

В основу рейтингового оцінювання знань студента закладена спеціальна 100-бальна шкала оцінювання (максимально можлива сума балів, яку може набрати студент за всіма видами контролю знань з дисципліни з урахуванням поточної успішності, самостійної роботи, науково-дослідної роботи, підсумкового контролю тощо).

Встановлюється, що при вивченні дисципліни до моменту підсумкового контролю (іспиту) студент може набрати максимально 70 балів. На підсумковому контролі (іспит) студент може набрати максимально 30 балів, що в сумі і дає 100 балів.

Кількість балів, які можна набрати у ході вивчення курсу дисципліни розподіляються наступним чином:

Розподіл балів, присвоюваних студентам при вивченні дисципліни «Анатомія людини»

Поточний (модульний) контроль											Сума	
Модуль (М)	М 1			М 2				М 3		М 4		
Кількість балів за модуль	16			22				11		11		60
Змістові модулі	ЗМ 1	ЗМ 2	ЗМ 3	ЗМ 4	ЗМ 5	ЗМ 6	ЗМ 7	ЗМ 8		ЗМ 9	ЗМ 10	
Теми	Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	Т 10	Т 11	
Кількість балів за темами	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	44
в т.ч. за видами робіт: індивідуальне опитування	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	22
лабораторні заняття	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	11
виконання СРС	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	11
тестування за відповідним М	4			6				3		3		16
Бали за науково-дослідну роботу/Заохочувальні бали												10
Підсумковий контроль												30
Сума												100

Поточний контроль. Об'єктами *поточного контролю* знань студентів є активність і систематичність роботи на лабораторних заняттях, проходження тестування за темами, індивідуальне опитування, виконання завдань для самостійної роботи студентів.

При контролі на лабораторних заняттях оцінці підлягають: рівень знань, продемонстрований у відповідях і виступах; рівень оволодіння практичними навичками при виконанні лабораторного практикуму; оформлення результатів лабораторного практикуму; результати бліцопитування.

Під час контролю виконання завдань для *самостійної роботи* оцінюванню підлягають: правильність і повнота врахування усіх складових завдання; обґрунтованість відповіді.

При контролі виконання *тестових завдань* за темами та *підсумкового модульного завдання* оцінці підлягають теоретичні знання та практичні навички, яких набули студенти після опанування тем навчальної дисципліни. Контроль проводиться у вигляді відповідей на тестові питання.

Максимальна сума балів поточного контролю з дисципліни «Анатомія людини» за 1 семестр – 70. Бали розподіляються наступним чином:

1. Систематичність та активність роботи на лабораторних заняттях оцінюється в 1 бал (всього 11 балів):

а) відповідь з теоретичних питань, що стосуються теми лабораторної роботи / виконання лабораторної роботи – 0,5 – 2 бали;

б) оформлення результатів лабораторного практикуму – 0,5 – 1 бали.

2. Тестування за відповідними модулями навчальної дисципліни – 1 – 6 бали (всього 16 балів).

3. Виконання завдань для самостійної роботи студентів оцінюється в 0,5 – 1 бали:

а) виконання завдань до лабораторної роботи – 0,5 – 1 бал;

б) підготовка презентації – 0,5 – 1 бал.

Заохочувальні бали – представлення результатів науково-дослідних робіт: участь у студентських олімпіадах, конкурсах наукових робіт, грантах, науково-дослідних проектах – 1–10 балів; публікація наукових статей, тез доповіді на конференції – 1–10 балів.

Виконання студентами завдання повинно носити виключно самостійний характер. Тому, за використання заборонених джерел (шпаргалок, засобів зв'язку та ін.) чи підказок студент одержує нульову оцінку. Списування під час контрольних заходів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час он-лайн тестування.

Підсумковий контроль. Форма проведення підсумкового контролю з дисципліни «Анатомія людини» передбачає відповідь на тести, або екзаменаційні питання, що містяться у курсі «Анатомія людини» на платформі Moodle. За 1 правильно вирішене тестове завдання студент отримує 1 бал, або за 1 відповідь на екзаменаційне питання студент може отримати від 0 до 10 балів. Таким чином, під час іспиту студент може отримати максимум 30 балів (1 × 30 тестових питань, або 3×10 екзаменаційних питань).

10. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Оцінка «відмінно» (90 – 100 балів). Здобувач має систематичні та глибокі знання навчального матеріалу, вміє без помилок виконувати практичні завдання, які передбачені програмою курсу, засвоїв основну й ознайомився з додатковою літературою, викладає матеріал у логічній послідовності, робить узагальнення й висновки, наводить практичні приклади у контексті тематичного теоретичного матеріалу.

Оцінка «добре» (74 – 89 балів). Здобувач повністю засвоїв навчальний матеріал, знає основну літературу, вміє виконувати практичні завдання, викладає матеріал у логічній послідовності, робить певні узагальнення й висновки, але не наводить практичних прикладів у контексті тематичного теоретичного матеріалу або допускає незначні помилки у формулюванні термінів, категорій, невеликі помилки у розрахунках при вирішенні практичних завдань.

Оцінка «задовільно» (60 – 73 бали). Здобувач засвоїв матеріал не у повному обсязі, дає неповну відповідь на поставлені теоретичні питання, припускається грубих помилок при вирішенні практичного завдання.

Оцінка «незадовільно» (менше 60 балів). Здобувач не засвоїв навчальний матеріал, дає неправильні відповіді на поставлені теоретичні питання, не володіє основними методами наукових досліджень при виконанні практичних завдань. Здобувач не допускається до складання іспиту, якщо кількість балів одержаних за результати успішності під час поточного та модульного контролю (відповідно змістовому модулю) впродовж семестру в сумі не досягла 35 балів.

11. Методичне забезпечення

1. Мультимедійні презентації.
2. Табличний фонд.
3. Муляжі, фіксовані препарати тканин, вологі препарати органів, скелет, торс людини з органами, набори кісток, постери.

Методичні посібники:

1. Павлюк Н.Л. Практикум з анатомії людини: навч. посіб. / Н.Л. Павлюк. – 2-е вид. – К.: ВСВ «Медицина», 2019. — 216 с.
2. Герц А. І. Анатомія людини. Практикум (для студентів біологічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів) / Герц А. І., Дробик Н. М. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2012. – 142 с.
3. Розборська Л.В. Анатомія і фізіологія людини. Робочий зошит: навчальний посібник / Л.В. Розборська – Умань: Уманський НУС, 2024. 100 с.

11. Рекомендована література

1. Федонюк Я. І. Анатомія та фізіологія з патологією. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2001 р.
2. Малий атлас з анатомії. Переклад з 5-го польського видання. – ВСВ «Медицина» - 2011 р.
3. Мартіні Фредерік. Анатомічний атлас людини / Фредерік Мартіні; пер. з 8-го англ. вид. ; наук. ред. перекладу В.Г. Черкасов. – 3-є вид.– К.: ВСВ «Медицина», 2019. — 128 с.: 250 іл.
4. Анатомія людини: У трьох томах. Т. 1 / А. С. Головацький, В. Г. Черкасов, М. Р. Сапін, Я. І. Федонюк. Ред. А. С. Головацького, В. Г. Черкасова. – Вінниця: Нова Книга, 2006.– 368 с.
5. Анатомія людини: У трьох томах. Т. 2 / А. С. Головацький, В. Г. Черкасов, М. Р. Сапін, А. І. Парахін. Ред. А. С. Головацького, В. Г. Черкасова. – Вінниця: Нова Книга, 2007. – 456 с.
6. Анатомія людини: У трьох томах. Т. 3 / А. С. Головацький, В. Г. Черкасов, М. Р. Сапін, А. І. Парахін. Ред. А. С. Головацького, В. Г. Черкасова. – Вінниця: Нова Книга, 2009.– 376 с.
7. Герц А. І. Анатомія людини. Практикум (для студентів біологічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів) / Герц А. І., Дробик Н. М. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2012. – 142 с

8. Неттер Ф. Атлас анатомії людини [Текст] / Ф. Неттер; Ред-консультант А. Деллі, Ред. Ю. Б. Чайковський, Пер. с англ. А. А. Цегельського. – Л. : НАУТИЛУС, 2009. – 616 с.
9. Коляденко Г. І. Анатомія людини / Г. І. Коляденко. – К.: Либідь, 2001. – 380 с.
10. Свиридов О. І. Анатомія людини / О. І. Свиридов. – Київ: Вища школа, 2000. – 399 с.
11. Яковлев В. О. Анатомія м'язової системи / В. О. Яковлева. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка., 2002. – 78 с.
12. Яковлев В. О. Анатомія та еволюція нервової системи / В. О. Яковлев. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2004. – 95 с.
13. Музика Ф. В. Анатомія людини: навч. посіб. / Ф. В. Музика, М. Я. Гриньків., Т. М. Кучериб – Л.: ЛДУФК, 2014. – 360 с.
14. Гриньків М. Я. Анатомія людини: навч. посіб. для лабораторних занять / М. Я Гриньків, Ф. В. Музика, С. М. Маєвська, Т. М. Кучериб – Л.: ЛДУФК, 2015. – 128 с.
15. Маєвська С. М. Методичні вказівки до самостійної роботи з анатомії / С. М. Маєвська, М. Я. Гриньків, А. В. Дунець – Л.: ЛДУФК, 2007. – 47 с.
16. Коляденко Г. І. Анатомія людини / Г. І. Коляденко. – К.: Либідь, 2004. – 384 с.
17. Музика Ф. В. Тестові завдання з дисципліни «Анатомія людини» / Ф. В. Музика, Е. Ф. Кулітка, М. Я. Гриньків – Л.: ЛДУФК, 2012. – 130 с.
18. Аносов І.П. Анатомія людини у схемах / І. П. Аносов, В. Х. Хоматов. К.: Вища школа, 2002. – 191 с.
19. Міжнародна анатомічна номенклатура [Текст] : затв. IV з'їздом анатомів, гістологів, ембріологів і топографоанатомів України / за ред. І. І. Бобрика, В. Г. Ковеншнікова. – К.: Здоров'я, 2001. – 328 с.
20. Чайковський Ю.Б. Гістологія, цитологія та ембріологія [Текст] : (атлас для самост. роботи студ.) : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. мед. навч. закл. IV рівня акредитації / Ю. Б. Чайковський, Л. М. Сокурченко. – Луцьк : Волин. обл. друк, 2006. – 152 с.

12. Інформаційні ресурси

1. <http://meduniver.com/Medical/Anatom/> Анатомія людини в малюнках
2. Google Scholar – пошукова система, яка індексує повний текст наукових публікацій всіх форматів і дисциплін. URL : <https://scholar.google.com.ua/schhp?hl=uk>
3. <https://moodle.udau.edu.ua/course/view.php?id=799> Дистанційна освіта. Уманський НУ
4. <https://biology.udau.edu.ua/> Сайт кафедри біології
5. <https://library.udau.edu.ua/> Наукова бібліотека Уманського НУ

13. ПЕРЕЗАРАХУВАННЯ ТА ВИЗНАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Перезарахування та визнання результатів навчання з дисципліни «Анатомія людини» або окремого її елемента відбувається відповідно до Положення про порядок визнання в Уманському національному університеті результатів навчання, отриманих у неформальній та/або інформальній освіті.

Здобувачі вищої освіти мають право на визнання результатів навчання в неформальній та інформальній освіті (курси навчання в центрах освіти, курси інтенсивного навчання, семінари, конференції, олімпіади, конкурси наукових робіт, літні чи зимові школи, бізнес-школи, тренінги тощо) в обсязі, що загалом не перевищує 25 % освітньої програми.

Перезарахування та визнання результатів навчання з дисципліни «Анатомія людини» або окремого її елемента в рамках академічного співробітництва з вищими навчальними закладами-партнерами на підставі договорів та угод здійснюється з використанням європейської системи трансферу та накопичення кредитів ECTS або з використанням системи оцінювання навчальних здобутків студентів, прийнятої у країні вищого навчального закладу-партнера, якщо в ній не передбачено застосування ECTS.

14. ПОЛІТИКА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

У процесі навчання з дисципліни «Анатомія людини», студенти повинні дотримуватися встановлених правил академічної доброчесності, визначених Кодексом доброчесності Уманського національного університету. При підготовці рефератів, виконанні індивідуальних науково-дослідних завдань, а також під час проведення контрольних заходів очікується, що всі роботи подані студентами будуть їхніми оригінальними дослідженнями та міркуваннями.

Будь-які види порушення академічної доброчесності, зокрема плагіат, неправомірне використання чужих ідей, фальсифікація даних чи співучасть у таких діяннях, є абсолютно неприпустимими і не толеруються. Виявлення ознак академічної недоброчесності у письмовій роботі студента є підставою для її незарахування викладачем, незалежно від обсягу порушення.

З метою запобігання порушенням і підвищення якості академічних робіт, студентам настійно рекомендується користуватися належними академічними ресурсами та інструментами для перевірки робіт на плагіат, а також звертатися за консультаціями з питань правильного цитування і академічного письма.

15. ЗМІНИ У РОБОЧІЙ ПРОГРАМІ НА 2025/2026 НАВЧАЛЬНИЙ РІК

1. Зміни шифрів спеціальності та галузі знань згідно постанови Кабінету Міністрів України від 30.08.2024 р №1021.
2. Коригування у розподілі балів.
3. Оновлення переліку рекомендованої літератури, методів навчання і контролю, методичних посібників, інформаційних ресурсів.